

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.171

ВІД ПАРИЖА ДО ЛІСАБОНА: ЗАВЕРШЕННЯ ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНОЇ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Михайло Микієвич

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Проаналізовано особливості міжнародної правосуб'єктності Європейського Союзу. Досліджено етапи формального набуття ЄС міжнародної персональності. Розглянуто зміни міжнародної правосуб'єктності ЄС після набуття чинності Лісабонським договором.

Ключові слова: міжнародна правосуб'єктність; міжнародна персональність Європейського Союзу; Лісабонський договір; реформування ЄС.

Питання міжнародної правосуб'єктності залишаються одними із найскладніших у теорії міжнародного права, оскільки, крім доктринальних суперечок, часто стають причиною неузгодженостей при вирішенні практичних ситуацій на міжнародній арені.

Особливі труднощі з міжнародною персоналізацією до недавнього часу виникали в процесі встановлення договірних відносин, зокрема, України з таким правовим феноменом, яким є Європейський Союз, оскільки і його правова природа, і юридичний статус, як окремого актора на світовій арені, викликав жваві дискусії в середовищі науковців і практиків.

Цього актуального питання в своїх працях тією чи іншою мірою торкались усі дослідники права Європейського Союзу, і метою нашої статті є певним чином узагальнення вітчизняних і зарубіжних концепцій стосовно згаданої проблематики, щоб підкреслити складний шлях та важливість відповідної реформи щодо юридичної персональності ЄС, здійсненої Лісабонським договором 2007 р.

У доктрині міжнародного права існують два основних підходи до встановлення юридичної персональності. Один з них базується на теорії волі або вольовому підході, в якому критерії юридичної персональності виведено зі змісту установчих договорів міжнародних організацій [6, с. 366; 20, р. 2–25]. Другий підхід, на протигагу першому, заперечує існування юридичної персональності залежно від суб'єктивної волі держав-членів міжнародної організації. Згідно з цим поглядом, міжнародні організації є міжнародними юридичними особами, тобто юридична персональність не може мати місце внаслідок рішення держав-членів, а виступає як результат вимог міжнародного права (об'єктивний підхід) [16, р. 53; 17, р. 203–205]. Чимало авторів сповідує або схиляється до «вольової теорії» та,

відповідно, існує думка, що міжнародні організації мають міжнародну юридичну персональність, якщо такий статус надано їм державами-засновницями. Це може бути у формі чіткого положення в установчому договорі або це може бути компетенція, яку усвідомлюють, у тому розумінні, що ця якість може бути виведена з критерію зовнішніх можливостей (*capacities*) організації [22, р. 245].

З поняттям суб'єкта міжнародного права пов'язана характеристика міжнародної правосуб'єктивності як особливої юридичної властивості [4, с. 46] суб'єкта мати права і обов'язки. Щоб виконати свою роль, міжнародна організація повинна мати «особливу правосуб'єктивність, яка відрізняється від простого підсумовування правосуб'єктивності її членів» [5, с. 242].

«У конкретному розумінні правосуб'єктивність відповідає здійсненню всіх повноважень, у тому числі й тих, що розуміються, і які необхідні для досягнення цілей, що впливають зі специфіки організації» [6, с. 242].

З практичної точки зору, юридична персональність може бути встановлена з того факту, що дана спільність, щоб мати необхідний статус, повинна користуватися певними категоріями прав, які дають змогу проголосити себе в міжнародному плані спроможною вступати у зв'язки з іншими суб'єктами міжнародного права, тобто здійснювати право зовнішніх зносин [14, р. 111–155]. Так, юридичні особи можуть бути спроможними звертатися з юридичними вимогами здійснювати певні процедури, зокрема звертатися до Міжнародного суду, укладати договори, мати право встановлювати дипломатичні відносини або право визнання інших суб'єктів міжнародного права тощо. Такої категорії права, що характеризують міжнародні можливості спільноти, є вираженням її загальної компетенції. При цьому загальноновизнаним є те, що міжнародні юридичні можливості спільноти відрізняються від тих, які притаманні державі на міжнародній арені. В міжнародних спільнотах вона виступає в якості особливих компетенцій, якими наділяють їх держави-засновниці згідно з визначеними функціями та цілями. Стосовно Європейського Союзу це повинно означати здійснення компетенції відповідно до його юридичних можливостей щодо функцій та цілей, встановлених Договором про Європейський Союз (ДЄС) [19].

Однак, на думку Р. А. Уесселя, якщо виходити з об'єктивного підходу, то немає змісту говорити «про часткову юридичну» персональність міжнародних організацій. «Жоден не може сказати, що конкретна міжнародна спільність «деякою мірою» має юридичну персональність. Існування юридичної персональності, існування юридичної особи є подвійним феноменом: ви або маєте її, або ні» [22, р. 247]. Подібний підхід міститься й у концепції юридичної персональності М. Рами-Монтальдо, який дійшов такого висновку: «Якщо відповідна відмінність проведена між функцією та правами, які виникають від персональності, то уявляється неправильним говорити про «обмежену міжнародну персональність» або «принцип спеціалізації» стосовно цієї персональності, як це роблять деякі автори. Принцип суттєвого обмеження не впливає на ступінь персональності» [14, р. 143–144].

Отже, об'єктивний підхід до персональності міжнародних організацій більшою мірою, ніж суб'єктивний підхід, враховує реальності функціонування

міжнародних організацій у розвинутій міжнародній інституційній системі та міжнародному правопорядку взагалі. В рамках об'єктивної концепції міжнародної персональності існування останньої залежить від самого факту компетенції, притаманної кожній міжнародній організації, а не від її характеру, на чому наполягають прибічники суб'єктивного підходу. Як підкреслює Р. Уессель, «властивість міжнародної юридичної персональності, що розуміється, може виникнути через потенційні дії організації» [22, р. 247–248].

Вважаємо, що відомий і часто цитований консультативний висновок Міжнародного суду ООН по справі *Reparation for injuries* базується на такому підході, а саме – зв'язку між міжнародною персональністю та загальними компетенціями міжнародної організації. Суд висловився так: «Тоді як держави користуються усією сумою прав та обов'язків, визнаних міжнародним правом, права та обов'язки спільності такої, як організація (Організація Об'єднаних Націй. – М.М.), повинні залежати від цілей та функцій, які визначені або розуміються в її установчих документах та розвинутих практикою» [13, р. 174].

На перший погляд, може видатися, що для Суду суттєвим є відмінність між персональністю та компетенціями міжнародної організації, оскільки він сконцентрував свою увагу на особливих повноваженнях, що розуміються. Однак це не означає, що міжнародну персональність безпосередньо встановлюють, виходячи з існуючих цілей та функцій організації. Характеризуючи в цьому плані зазначене рішення Міжнародного суду ООН, М. Рама-Монтальдо підкреслює: «вельми важливо зазначити об'єктивний спосіб, застосований Судом при визначенні персональності організації. Персональність не могла розумітися такою, що походить від функцій, і її основа не була похідним результатом від функціональної необхідності, а логічним зв'язком між певними припущеннями та певними юридичними результатами» [14, р. 126]. Навіть за висновками Нгуен Куок Діня, який дотримується загалом вольового підходу, той факт, що питання про існування міжнародної правосуб'єктності «не знаходить відображення в актах про створення міжнародних організацій, не дозволяє ставити під сумнів наявність міжнародної правосуб'єктивності». Така правосуб'єктивність неминуче, хоча й у посередньому вигляді, впливає з потреб, що висловлюють держави-засновниці при створенні міжнародної організації. Рішення про доцільність створення постійної установи... приймається з метою забезпечити її можливостями для ефективної діяльності, а наявність правосуб'єктивності є однією з головних характерних рис будь-якої суспільної установи. Вона базується на установчому акті загалом і не має потреби в спеціальному положенні про її «представлення» [6, с. 366].

Згідно з об'єктивним підходом, міжнародна юридична персональність організації не залежить від визнання державами або іншими міжнародними акторами. За словами Р. Хіггінс, «якщо ознаки існують, то існує і персональність. Вона не є питанням визнання. Це питання об'єктивної реальності» [11, р. 48].

Своєю чергою, Дж. Хафнер зазначає, що «якщо об'єднання держав проголошує себе міжнародною організацією, вона автоматично стає правовою спільністю та єдністю, що діє в такій якості стосовно третіх держав, які є

відповідальними за свої акти та керуються нормами міжнародного права» [10, р. 248–249]. Водночас практика міжнародних організацій у їхніх стосунках з третіми державами є більшим доказом наявності міжнародних компетенцій, що розуміються, ніж формальне джерело юридичної персональності [10, р. 248–249].

Міжнародний суд у згаданій вище справі *Reperation* визначив критерії, що характеризують міжнародну персональність ООН, як і міжнародної організації як такої. Така спільність: повинна бути об'єднанням держав чи міжнародною організацією або першим і другим, мати законні цілі та один або декілька органів, які підкоряються лише владі учасниць у таких органах, діючих спільно. Крім того, в міжнародному плані, на протизагу внутрішнього плану, повинна бути наявність відмінності між організацією та її членами стосовно юридичних прав, обов'язків, повноважень, відповідальності тощо, з якої чітко випливає, що дана організація «висловила намір» мати такі права, обов'язки, повноваження та відповідальність [7, р.83].

У зв'язку з цим може бути поставлене питання, чи можна застосувати ці критерії до Європейського Союзу, який відрізняється від Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій і який є об'єднанням держав *sui generis*, що включив у свою структуру окремі юридичні особи? Іншими словами, чи є Європейський Союз структурою співробітництва держав і його завдання полягає у гармонізації їхніх дій у досягненні спільних цілей, чи він є чимось більшим за цю мету і звідси новою юридичною особою? Остаточної відповіді на це питання упродовж тривалого періоду розвитку Європейського Союзу до набуття чинності Лісабонським договором не було.

Насамперед необхідно зазначити, що лише декілька міжнародних організацій у своїх установчих актах визначають свою юридичну персональність. Ми вже наводили аргументи, що це не є обов'язковим критерієм наявності цієї правової категорії. Водночас надзвичайно важко відшукати приклади, коли відсутність юридичної персональності відзначалась в актах міжнародних організацій. У літературі називають лише Економічний Союз Бенілюкс як надзвичайний приклад організації, яка не має міжнародної персональності [22, р. 250]. У Статуті ООН також відсутнє посилання на юридичну персональність Організації, оскільки її наявність розглядали як само собою зрозумілу. Було визначено, що міжнародна персональність ООН «походить безпосередньо від положень Статуту, взятих загалом» [22, р. 250]. Міжнародний суд, слідуючи цій лінії по справі *the Reparation*, встановив, що юридична міжнародна персональність ООН виходить з компетенції, що розуміється, та внаслідок того факту, що «Організація є не просто центром» для погодження дій націй у досягненні спільних цілей (п. 4 ст. 1 Статуту) [13].

Такий підхід Суду до юридичної персональності раніше міг бути поширеним і на Європейський Союз в плані ідентифікації спільності та відмінності між спільнотою та її членами. Чітко виражені юридичні властивості Союзу, встановлені в ДЕС (в редакції Маастрихту), вказують на його статус як юридичну персону, беручи до уваги, що існування певних компетенцій може вказувати на юридичні властивості, що розуміються. Так, юридичну властивість Європейського

Союзу як постійного об'єднання держав-членів визначено у відповідних положеннях Маастрихтського ДЕС: у статті 1, в якій договірні сторони проголошують заснування Союзу; у статті 3, в якій відзначають «узгодженість та безперервність» його діяльності; у статті 51, в якій зазначають, що «даний Договір укладений на необмежений строк» [1]. Стосовно членства, то, виходячи з тексту цього Договору, тільки держави можуть бути його членами, а, відповідно до статті 49, «будь-яка європейська держава, що визнає і поважає принципи, визначені в пункті 1 статті 6, може звернутися з проханням про прийняття її в члени Союзу».

Створення нової спільності відображало той факт, що Європейський Союз засновано шляхом укладення договору, який має установчий характер, оскільки Європейські Співтовариства засновували окремими договорами. Згідно зі статтею 52, цей Договір підлягає ратифікації договірними сторонами відповідно до їхніх конституційних процедур, як це передбачено для міжнародних договорів.

Стосовно «законних цілей» Союзу, то, згідно зі статтею 2 Маастрихтського договору, їхнє досягнення планували забезпечити так, як це передбачено зазначеним Договором. Отже, цілі Союзу відрізняються від цілей установчих договорів Співтовариств, отож їх необхідно розглядати як «незалежні» цілі Союзу, що здійснюються відповідно до міжнародного права.

Договір про Європейський Союз вже в редакції Маастрихту характеризував його як спільність, що є відмінною від держав-членів. Мета глав держав, які уклали цей Договір і яку визначено в Преамбулі, полягає в посиленні європейської індивідуальності шляхом здійснення спільної зовнішньої політики та політики безпеки. У статті 2, що міститься в Розділі I «Загальні положення», цю мету визначено як «мету Союзу», а не індивідуальних держав. Стаття 11 Договору є підтвердженням того, що Союз здійснює власну зовнішню політику і політику безпеки, а держави-члени активно її підтримують в дусі лояльності та взаємодопомоги. Отже, згідно з Договором, Союз та індивідуальні держави мали відмінне правове становище, що суттєво відрізняло його від правового статусу Європейського Співтовариства, в межах якого діяло *Європейське політичне співробітництво* (ЄПС). Останнє не передбачало членства, виконуючи координаційну функцію серед держав-членів у сфері зовнішньої політики, і тільки згодом планували перетворити її у спільну політику. ЄПС передбачала лише проведення періодичних зустрічей міністрів закордонних справ (тричі на рік), доповнених згодом підготовкою главами держав та урядів доповідей. На противагу ЄПС, у Договорі участь в *Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС* (СЗППБ) базується на основі членства в Союзі, який має у цій сфері власну компетенцію та зобов'язання, відокремлені від компетенцій та зобов'язань держав-членів.

Виходячи зі статусу Союзу, рішення, що прийняті в рамках СЗППБ і мають назву «спільних дій», є не лише узгодженням позиції держав-членів, а такими, що прийняті його інституційним органом – Радою Міністрів. Правовою основою для прийняття цих рішень слугували чітко визначені в Договорі норми-компетенції, що надають повноваження Раді Міністрів як органу Союзу.

Міжнародна конференція щодо Амстердамського договору, проведена 1995 р., також констатувала наявність різних підходів до цієї проблеми. Як зазначено, «більшість членів висловилися на користь міжнародної персональності для Союзу з тим, щоб він міг укласти міжнародні угоди з питань Розділів V та VII, що стосуються СЗППБ та зовнішнього обсягу юстиції та внутрішніх справ. Для них факт, що Союз не існує, є джерелом плутанини. Інші ж вважають, що створення міжнародної персональності для Союзу може бути ризикованим і привести до плутанини з юридичними прерогативами держав-членів» [15, р. 40]. Водночас проект Договору, представлений при головуванні Ірландії у грудні 1966 р., передбачав, що «Європейський Союз має юридичну персональність» [18, р. 13], так само як і Звіт при головуванні Італії, представлений Європейській Раді в червні 1966 р., в якому визнавали юридичну персональність Союзу [21, р. 64]. Однак зрештою посилання на юридичну персональність Союзу було з нього вилучено.

Суб'єктивний підхід до правосуб'єктності Організації Об'єднаних Націй, елементом якого є «намір», не було, як ми бачили вище, застосовано Міжнародним судом по справі *Reparation*. Як зазначає Р. Уессел, «вчиняючи» так, Суд не спирався ні на так звану «вольову теорію» (в якій воля держав є вирішальною), ні на «об'єктивну теорію» (в якій юридична персональність просто слідує від існування міжнародної організації). Щоб виправдати наявність юридичної персональності Організації Об'єднаних Націй, використовували більше комбінацію обох елементів [22, р. 258].

Міжнародний суд використав об'єктивний критерій, знайдений в обставинах створення установчого договору. І дійсно, не спираючись на волю держав при встановленні юридичної персональності організації, Суд звернувся до визначення точної сфери цієї персональності, а саме – до її юридичних властивостей (*capacities*). «Права і обов'язки спільноти, такої як організація, – зазначив Суд, – повинні залежати від цілей та функцій, які спеціалізовані або такі, що розуміються в її установчих документах та розвинутих практикою». Саме чітко висловлені компетенції або компетенції, що розуміються, організації можуть вказувати на існування міжнародних юридичних властивостей.

Відповідно, однією з таких юридичних властивостей є те, що Амстердамський договір надав право Раді Міністрів укладати міжнародні договори. Так, стаття 24 відповідної редакції ДЄС передбачала: «У разі необхідності укладення угоди з одною або більшою кількістю держав чи міжнародними організаціями з метою виконання цього Розділу (йдеться про Розділ V – *М.М.*) Рада, діючи одноостайно, може уповноважувати Головуючу державу-члена, що спирається на допомогу Комісії, розпочати переговори з цією метою. Такі угоди мають укладатися Радою на підставі рішення кваліфікованою більшістю за рекомендацією головуючої держави».

Однак існувала точка зору, що такі угоди укладає Рада не від імені Союзу, а від імені держав-членів. При цьому часто посилаються на другу частину статті 24, в якій встановлено, що «жодна угода не може покласти зобов'язання на державу-члена, якщо її представник у Раді заявляє, що вона несумісна з вимогами її

конституційної процедури; інші члени Ради можуть погодитися з тим, що дану угоду застосовуватимуть до них тимчасово». Подібної позиції дотримувався і В. І. Муравйов, який зазначав, що «такі угоди зобов'язують держави-члени, але не Євросоюз як міжнародне об'єднання. Це впливає з положень Декларації до Заключного акта стосовно положень ст. 5.14 та К.10, яка, – на його думку, – є додатком до Договору про Євросоюз і в якій чітко сказано, що у вищезгаданих сферах держави-члени не передають свої компетенції Євросоюзу. Рада у випадках укладання таких угод діє як інститут Євросоюзу, уповноважений діяти від імені держав-членів» [2, с. 152].

Ще більшу плутанину щодо цього питання викликала Декларація № 4, в якій сказано, що: «Положення статей J/4 та К.10 Договору про Європейський Союз та будь-які угоди, що випливають з них, не мають на увазі передачу компетенції від держав-членів до Європейського Союзу» [22, р. 260].

Дотримуючись суб'єктивного підходу, В. І. Муравйов свого часу вважав, що «створення міжнародного об'єднання, яким є Євросоюз, недостатньо для того, щоб воно мало міжнародну правосуб'єктність. Для цього таке об'єднання має відповідати основним ознакам міжнародної організації – суб'єкта міжнародного права» [2, с. 152].

В той же час існувала й інша точка зору: якщо ці угоди розглядати як такі, що укладаються від імені держав взагалі, то її важко узгодити зі статтею 11 Договору, згідно з якою, як ми бачили вище, «Союз визначає та здійснює спільну зовнішню політику та політику безпеки», так само як із пунктом 1 статті 23, що «рішення, які підпадають під даний Розділ, приймаються Радою». Виступаючи в підтримку такої позиції, Р. Уессель підкреслює, що «укладення угод є єдиним інструментом Союзу, який можна використовувати у здійсненні СЗППБ. Союз як такий не діє; він діє через свої органи та інституції і спроможність укладати угоди надана Раді. Крім того, стаття 24 чітко передбачає, що Рада укладає міжнародні угоди після того, як її члени (держави-члени) одностайно погоджуються на це» [22, р. 261]. Як зазначає Н. Д. Уайт, «оскільки Рада є інституцією Європейського Союзу, то вона діє від імені Європейського Союзу, і тому останній стосовно угоди буде договірною стороною» [23, р. 63]. Своєю чергою Г. Хафнер вказує на той факт, що сферу договорів обмежено «здійсненням цього Розділу», тобто здійсненням СЗППБ, яка, відповідно до статті 11 ДЄС, є компетенцією власне Союзу [10, р. 271]. Аргументом на користь міжнародної провосуб'єктивності Європейського Союзу слугує і той факт, що в Договорі відсутнє посилання на те, що Рада в процесі укладання угоди діятиме лише від імені держав-членів. Окрім того, друга частина статті 24 підкреслює, що міжнародні угоди укладає Рада від імені Союзу, оскільки в ній передбачено, що угоди не накладають зобов'язання на державу-члена, яка заявляє, що ця угода не може бути виконана внаслідок національних конституційних процедур. Таке положення має зміст тільки тоді, коли держави-члени самі не стають стороною цієї угоди. Угоди покладають зобов'язання на Союз і, як право Союзу, на державу, яка не може заявити, що вона не повинна підкорятися вимогам її власної конституційної процедури [22, р. 260].

Щодо одностайності прийняття Радою рішень, то, як зазначає Г. Хефнер, вона, діючи лише як агент держав-членів, не може вимагати такої процедури, коли три або чотири індивідуальних держави також уповноважують, щоб Рада здійснила таку дію, то рішення з цього питання не залежатиме від угоди інших держав-членів. Важко собі уявити, продовжує він, що Рада укладатиме угоди від «імені певних спеціально названих держав-членів, а не від імені Союзу, і таким чином, щоб інші держави також не відносили таку угоду до Союзу» [10, р. 271].

Виходячи з такого розуміння рішень Ради у сфері СЗППБ, яка поширюється й на сферу охорони порядку та правосуддя у кримінальних справах, Декларація № 4 є не більш, ніж заявою, яка ще раз нагадує громадськості в певних державах-членах про їхню чутливість до цього питання. У будь-якому випадку положення Декларації як акта, що не становить складову частину Договору про Європейський Союз, не можуть вступати у протиріччя зі статтею 24 на тій підставі, що право укладати договори є первісним правом самого Союзу, не зв'язаним з договірною компетенцією держав-членів [22, р. 262].

Важливо також у цьому контексті зрозуміти юридичні наслідки для правових порядків держав-членів, що випливають з договірної практики Союзу. Якщо зовнішня їхня дія є результатом акту, здійсненого Радою, то внутрішня дія досягається через відсутність заяви індивідуальної держави-члена, спрямованої на виключення цієї дії. Договір створює юридичні відносини між Союзом і третіми державами, залученими до нього. Стосовно іншої сторони договору, про яку йде мова, Союз є відповідальним за виконання цієї угоди, незалежно, чи накладає вона зобов'язання на держави-члени, чи може бути виконана лише у співробітництві держав-членів [10, р. 281]. Право міжнародних договорів не дозволяло Союзу посилається на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання угоди*.

Згідно зі статтею 24 Договору про Європейський Союз, держави-члени, які не виключали зобов'язуючу дію договору, укладеного Радою, можуть погодитись на те, що цю угоду тимчасово застосовуватимуть до них. Однак це положення не можна розуміти як таке, що узгоджується зі статтею 25 Віденської конвенції стосовно «тимчасового застосування» договору, оскільки незрозуміло, де може бути проведена межа такого застосування. Не можна розглядати «тимчасове застосування» також як аналог зобов'язання держави, згідно зі статтею 18 Віденської конвенції, в якій вона повинна утримуватися від дій, що можуть зашкодити об'єкту та меті договору. Тому значення цього положення статті 24 Договору полягає в тому, що юридичний зв'язок існує між державами-членами і Союзом, а не між Союзом та третіми державами або іншою міжнародною організацією [8, р. 264–265; 10, р. 283]. Отже, положення статті 24 є суто інституційною нормою, дія якої поширюється на внутрішню сферу права Союзу. Щодо цього компетенція Ради і статті 24 загалом обмежується правовим порядком СЗППБ відповідно до його цілей, визначених у Договорі, і жодних посягань на компетенцію держав-членів не містить. Це дає змогу чітко

* Стаття 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

відокремити договірну компетенцію Ради у сфері СЗППБ від договірної компетенції інших правових порядків, що діють у договірній компетенції Союзу. Наприклад, угоду з третьою стороною про нерозповсюдження ядерної зброї охоплює стаття 24, а угоду з третьою країною про лібералізацію торгівлі необхідно укладати на основі статті 133 Договору про заснування Європейського Співтовариства.

Отже, договірна спроможність Союзу стосовно держав-членів також була наявною і підтверджувала відмінність його компетенції від останніх. Союз мав компетенцію «здійснювати політику», «діяти відповідно до цілей», «займатися зовнішньою політикою та політикою безпеки», «звертатися з проханням» до іншої міжнародної організації, «мати позицію» та «вживати дію». Стосовно цілей Союзу, то в статті 2 йдеться, що він підтверджує свою індивідуальність на міжнародній арені, і міжнародна спроможність Союзу є необхідною для того, щоб досягти цієї мети. Мета СЗППБ у статті 11 – «забезпечити спільні цінності, фундаментальні інтереси, незалежність та цілісність Союзу» – є показовою в цьому відношенні. Як підкреслює у зв'язку з цим Р. Уессель, той факт, що в цій статті є слово «незалежність», чітко вказує на зв'язок з Європейським Союзом як «на намір держав підтвердити окремий статус Союзу в міжнародному праві та його статус як автономної спільності» [22, р. 261].

Іншою метою Союзу, що визначається в статті 11, є положення про «посилення безпеки Союзу всіма засобами», яке також можна розуміти інакше, ніж відмінність між безпекою Союзу та безпекою держав-членів.

Хоча В. І. Муравйов і заперечував існування у Європейського Союзу міжнародної правосуб'єктності, водночас підкреслював, що з прийняттям доповнень та змін, внесених Ніщцьким договором до Договору про Європейський Союз, «зроблено важливий крок у напрямі визнання за Євросоюзом міжнародної правосуб'єктності» [2, с. 154]. Фахівці з права Європейського Союзу висловлювали все більше аргументів на користь існування його міжнародної персональності, передусім з позицій міжнародного права.

На думку директора центру міжнародного та європейського права Ліверпульського університету Д. Макголдрика, відсутність у Договорі про Європейський Союз положення про юридичну персональність останнього не була вирішальним аргументом, оскільки «міжнародна персональність може бути невід'ємною або потенційною в Союзі на функціональній основі, що базується на підході Міжнародного суду ООН по справі *the Reparations*» [12, р. 37]. А професор європейського права Кембриджського університету А. Дешвуд зазначає, що, з його точки зору, «застосування критерію, сформульованого Міжнародним судом ООН по справі *Reparations for Injuries*, існують переконливі підстави для розгляду Європейського Союзу як утворення, яке вже має міжнародну юридичну персональність, щонайменше стосовно функцій, покладених на нього згідно Розділом V ДЕС. Головні вказівки можуть бути знайдені в амбіційних намірах та цілях СЗППБ, визначених статтею 11, яка може бути ефективно здійснена лише через дію на міжнародній арені та той факт, що в Раді, Головуючій державі та

Комісії Союз забезпечується органами, які добре налаштовані, щоб діяти таким чином» [9, р. 54].

Крапку в тривалих доктринальних дискусіях стосовно персональності ЄС нарешті було поставлено Лісабонським договором, який у ст. 47 оновленого Договору про Європейський Союз остаточно визнав за об'єднанням єдину правосуб'єктність юридичної особи.

Суть і зміст нової «формалізованої» правосуб'єктності Європейського Союзу вірно узагальнює А.О. Четверіков. Вона виражається у: визнанні Союзу єдиним суб'єктом компетенції, що надається державами-членами; прийнятті єдиної системи правових актів Союзу; праві Союзу укладати міжнародні угоди з третіми державами і міжнародними організаціями; наявності у Союзу максимально широкої правоздатності юридичної особи на території всіх його держав-членів, включаючи можливість набуття рухомого і нерухомого майна; визнання деліктоздатності Союзу; наявності у Союзу привілеїв та імунітетів на території держав-членів; можливості створення дипломатичних місій (делегацій) Союзу в іноземних країнах та міжнародних організаціях; наявності фінансової автономії Союзу [3, с. 66–67].

Однак у цьому контексті варто зауважити, що хоча держави-члени Європейського Союзу нарешті дозріли до офіційного надання йому статусу юридичної особи із відповідними наслідками, проте вони вважали за необхідне в Лісабонському договорі окремою Декларацією № 24 «Про правосуб'єктність Європейського Союзу» заявити, що «наявність у Європейського Союзу правосуб'єктності жодною мірою не буде дозволяти Союзу законодавчим чи іншим шляхом діяти поза межами компетенції, яку надали йому держави-члени в Договорах», тим самим підкреслюючи свої певні застереження стосовно можливого в подальшому зловживання з боку ЄС відповідним статусом.

Отже, аналізуючи тривалий і складний процес становлення (від Паризького до Лісабонського договору) сучасного Європейського Союзу, який, як видається, постійно перебуває *in statu nascendi*, можна стверджувати, що нарешті відбулося остаточне нормативне врегулювання юридичної персоналізації ЄС, що є особливо важливим для зовнішньої сфери його стосунків з третіми країнами і міжнародними організаціями. А це, своєю чергою, сприятиме чіткішому врегулюванню договірно-правових відносин України з Європейським Союзом у різних сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Європейський Союз. Консолідований договір. – К., 1999.
2. Муравйов В. І. Основні засади правової організації Європейського Союзу / В. І. Муравйов // Україна – Європейський Союз: економіка, політика, право. – К., 2006. – 268 с.
3. Европейский Союз. Основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М., 2008.
4. Международное право / под ред. Г. В. Игнатенко. – М., 1995. – 426 с.
5. Международное право / под. ред. Н. Т. Блатовой. – М., 1987. – 543 с.

6. *Нгуен Куок Динь*. Международное публичное право / Куок Динь Нгуен, П. Дайе, А. Пелле. – Т.1. – К., 2000. – 440 с.
7. *Amerasinghe C. F.* Principles of the International Law of International Organizations / C. F. Amerasinghe. – Cambridge, 1998. – 519 p.
8. *Bruno de Witte*. The Impact of Enlargement on the Constitution of the European Union / Bruno de Witte // The Enlargement of the European Union. Oxford, 2003. – P. 209–253.
9. *Dashwood A.* The Common Foreign and Security Policy / A. Dashwood // The State of the European Union. Structure, enlargement and economic union. – Ed. by John A. Usher. – Edinburgh, 2000. – 468 p.
10. *Hafner G.* The Amsterdam Treaty and the Treaty – Making Power of the European Union: Some Critical Comments / G. Hafner. – The Hague, 1998. – 436 p.
11. *Higgins R.* Problems and Process: International Law and How We use it / R. Higgins. – Oxford, 1994. – 304 p.
12. *Mc Goldrick*. International Relations Law of the European Union / Mc Goldrick. – London ; New York, 2002. – 249 p.
13. ICJ Advisory Opinion on Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations [1949] ICJ Reports 174.
14. *Rama-Montaldo M.* International Legal Personality and Implied Powers of International Organizations / M. Rama-Montaldo // British Yearbook of International Law. – 1970. – P. 111–155.
15. Report of the Reflection group on the Intergovernmental Conference, December 1995.
16. *Seyersted F.* International Personality of Intergovernmental Organization/ Do Their Capacities Really Depend upon their Constitutions? / F. Seyersted // Indian Journal of International Law. – 1964. – № 1. – P. 50–62.
17. *Seyersted F.* The Legal Nature of International Organization / F. Seyersted // Nordisk Tidsskrift for International Ref, 1982. – P. 209–216.
18. The European Union and Latin America. The Present Situation and Prospects for Closer Partnership, 1996–2000. – Brussels, 1995. – 162 p.
19. Treaty of Lisbon. Amending the Treaty of European Union and Treaty Establishing the European Community// Official Journal of the European Union. – 2007. – P. 306/01.
20. *Tunkin G. I.* The Legal Nature of the United Nations / G. I. Tunkin // Recueil des Cours. – The Hague, 1966. – P. 2–25.
21. White Paper. Preparation of the associated countries of Central and Eastern Europe for integration into the international market of the Union // COM (95) 163 final/2.
22. *Wessel R. A.* The European Union's Foreign and Security Policy. A Legal Institutional Perspective / R. A. Wessel. – The Hague. – 1999. – 400 p.
23. *White N. D.* The Law of International Organizations / N. D. White. – Manchester, 1997. – 240 p.

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2011р.

Прийнята до друку 05.05.2012 р.

FROM PARIS TO LISBON: THE COMPLETION OF THE PROCESS OF INTERNATIONAL PERSONALIZATION OF THE EUROPEAN UNION**Mykhaylo Mykiyevych**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine 79000, tel. (032) 239-41-99*

The article analyses peculiarities of international legal personality of the European Union. The author investigates the stages of EU's formal acquisition of international legal personality. Changes to the EU international legal personality after entry into force of the Lisbon Treaty have been considered.

Key words: international legal personality, international personality of the European Union, Lisbon Treaty, reform of the EU.

ОТ ПАРИЖА ДО ЛИССАБОНА: ЗАВЕРШЕНИЕ ПРОЦЕССА МЕЖДУНАРОДНОЙ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА**Михаил Мыкиевич**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов 79000, Украина, тел. (032) 239-41-99*

Проанализированы особенности международной правосубъектности Европейского Союза. Исследованы этапы формального приобретения ЕС международной персональности. Рассмотрены изменения международной правосубъектности ЕС после вступления в силу Лиссабонского договора.

Ключевые слова: международная правосубъектность, международная персональность Европейского Союза, Лиссабонский договор, реформирование ЕС.